

Зоя КАЛІНІЧЕНКО

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

кандидат економічних наук, доцент

РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: ПІДСУМОВУЄМО ВТРАЧЕНЕ ТА ОРІЄНТУЄМОСЬ НА ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА РОЗВИТОК

Які рішення за тридцять років української незалежності призвели до економіки, яку ми маємо? Які події мали позитивний, а які негативний ефект? Нагадаємо та будемо пам'ятати історію розвитку економіки України.

Спочатку наведемо найважливіші економічні події за роки незалежності України і ВВП для кожного року.

1991 рік: проголошення незалежності. СРСР вичерпав економічні можливості, Україна повинна була почати реформи

1992 рік: введення в обіг карбованців та регулювання цін

1993 рік: Інфляція та зародження олігархів

1994 рік: приватизація, яка також сприяла появі олігархів

1996 рік: введення гривні і стабілізація цін

1998 рік: криза в Азії, дефолт у Росії та початок сумної історії Нафтогазу

2001 рік: "Тимчасова" заборона на продаж сільськогосподарської землі та перша спроба побудувати нормальну пенсійну систему

2004 рік: Помаранчева революція. Початок руху на Захід

2005 рік: скасування поправки Джексона–Вейніка щодо України, торгівля з США

2008 рік: глобальна фінансова криза

2010 рік: Харківські угоди — ще сильніший зв'язок з РФ, ще більше проблем з газом

2013 рік: Революція Гідності і крах старої економіки

2014 рік: початок війни з РФ

2015 рік: Нацбанк став незалежним

2016 рік: зона вільної торгівлі з ЄС, запуск Prozorro

2020: пандемія коронавірусу [1].

1991 рік: повинні були б початись економічні і політична реформи

Вже з першого року незалежності повинні були б початись економічні і політична реформи, після завершення яких у нас повинна була б бути ринкова економіка. Спочатку потрібно було створити незалежний Нацбанк, суди, ефективну податкову систему, а потім приватизувати підприємства, запустити ринок землі та газу.

У 1991 році був прийнятий закон, який визначав, що Нацбанк має видавати кредити уряду. Нацбанк міг просто надрукувати гроші. Україна пішла протилежним шляхом у порівнянні з тим, яким повинна була б іти. Бо саме ця

норма заклала основу для шаленої інфляції у наступні роки. Нацбанк став посправжньому незалежним лише у 2015.

1992 рік: введення в обіг карбованців та регулювання цін

Майже відразу після проголошення незалежності Україна ввела власну першу сучасну валюту. Вона планувалась як тимчасова, на півроку, але протрималась чотири роки. Нестабільність грошової одиниці та ухвала постанови «Про регулювання цін» призвело до падіння виробництва, а капітал сконцентрувався в близьких до влади осіб та компаній.

1993 рік: Інфляція та зародження олігархів

Економічні зв'язки між колишніми республіками однієї країни розірвались. Податки до бюджету майже не надходили, люди майже нічого не виробляли і не отримували зарплати. А гроші були потрібні. Крім кредитів уряду, Нацбанк також видавав і кредити підприємствам. На 1993 рік розмір державних пільгових кредитів підприємствам досяг майже половини ВВП. Інфляція стала більшою за 10 тисяч відсотків. Фактично карбованець перестав бути грошима, в таких умовах було надійніше розраховуватись не ним, а обмінювати товари на товари.

В Україні формувалась прошарок привілейованої еліти, яка мала доступ до ліцензій на експорт, що надалі призвело до виникнення олігархату.

1994 рік: приватизація, яка також сприяла появі олігархів

Внаслідок приватизації в Україні мав би виникнути прошарок справжніх власників і інвесторів. Але вона була проведена таким чином, що власниками підприємств стали не їх працівники, а директори, чиновники і наближені до влади люди.

1996 рік: введення гривні і стабілізація цін

Через п'ять років після проголошення незалежності, Україна нарешті отримала офіційну постійну власну валюту – гривню, що дуже позитивно.

1998 рік: криза в Азії, дефолт у Росії та початок історії Нафтогазу

Економіка України стабілізувалась ненадовго. Тому що у 1998 році Україна опинилась на межі дефолту, настала загроза відмови від виплати боргів. Якби дефолт стався, нові кредити нам би ще довго ніхто не видавав.

В Росії дефолт якраз таки стався.

Також 1998 року сталась Азійська фінансова криза, через яку впали ціни на метал — важливий для нашого експорту товар.

Попри те, що Україна не потрапила в дефолт, криза була значна: гривня впала у два рази до долара, серйозно виріс державний борг, бізнес, як завжди у кризові часи, масово пішов у тінь, отже, скоротились податкові надходження до бюджету.

1998 року створено Нафтогаз. Відбулась централізація газового ринку. Ціни на газ залишались низькими, а різниця між реальною ціною і тією, яку люди платили, компенсувалась з державного бюджету. Як наслідок, ми споживали газ дуже нераціонально, не модернізували промисловість, житлове господарство і потрапили в газову залежність від Росії.

2001-2003 рік: "тимчасова" заборона на продаж землі та перша спроба побудувати нормальну пенсійну систему

Україна потрапляє в десятку найбільш бідніших країн світу, де населенню заборонено розпоряджатися своєю власністю. Через це власники землі змушені хіба що здавати її в оренду — за ціну, яка набагато менше, ніж ринкова. Тобто власники і отримують за це набагато менше грошей, ніж могли б отримувати.

Щодо реформи пенсійної системи — законопроект Рада ухвалила 2003 року. Запуск накопичувальної системи відбувся, але фактично не працює.

2004 рік: Помаранчева революція. Початок руху на Захід

Зазвичай політична нестабільність призводить до економічної нестабільності. Але Помаранчева революція навпаки показала, що Україна, попри недоліки, демократична країна, де може відбуватись цивілізована передача влади, а не так як в інших державах, які з'явилися після розпаду СРСР, де або відбувались перевороти, або влада не змінювалась взагалі.

Революція показала, що Україна набагато ближча до Заходу, ніж вважалося.

2005 рік: скасування поправки Джексона–Вейніка щодо України, торгівля з США

Поправка діяла в США як додаток до Закону про торгівлю. По факту вона була створена для того, щоб ускладнити життя Радянському союзу — вона обмежувала торгово-фінансові стосунки США з державами, де порушувались права людини (право на вільну еміграцію).

Після розпаду СРСР поправка продовжувала діяти для пострадянських країн, в результаті і Україна не могла отримувати державні кредити від США та експортувати до Штатів товари й послуги.

2008 рік: глобальна фінансова криза

Україна відчула всі наслідки кризи, але через не сильну інтегрованість у світовий фінансовий сектор, довелось боротись з падінням експорту наших товарів та падінням гривні.

2010 рік: Харківські угоди — ще сильніший зв'язок з РФ, ще більше проблем з газом. Негативні наслідки сьогодні особливо очевидні.

2013 рік: Революція Гідності і крах старої економіки

Революція починалась як протести "за ЄС". Вже стало зрозуміло, що радянський спадок Україна витратила, а основу для міцної економіки не заклала. Влада більше не могла утримувати функціонування олігархічної економіки, яка не здатна задовольнити потреби громадян, саме через перерозподіл грошей платників податків на догоду кільком людям, які мають владу. Саме це стало причиною наступного економічного падіння. Україна просто вичерпала запас міцності і закономірно економіка стала слабкою.

2014 рік: початок війни з РФ

Якби після революції, розстрілів на Майдані та втечі керівництва держави Росія запропонувала Україні дешеві кредити, дешевий газ та інвестиції, вже за кілька років у нас був би цілком проросійський уряд. Україна була б під РФ.

2015 рік: Нацбанк став незалежним

Масове виведення банків з ринку — половина банківської системи — показало, що Національний банк згадав про свою роль регулятора, повинен встановлювати цивілізовані правила гри і слідкувати, щоб їх дотримувались.

В Україні багато банків або мали занадто ризикові бізнес-моделі, або приховували реальних власників, або існували лише в інтересах власників — що небезпечно для фінансової стабільності країни. Такі банки були ліквідовані. Банківський ринок став цивілізованим.

2016 рік: зона вільної торгівлі з ЄС, запуск Prozorro

Зона вільної торгівлі не принесла великого зростання економіки, хоч багато українців на це і розраховували. Але це просто показує, що люди не читали угоди про ЗВТ. Правда, український бізнес отримав більший доступ до ринку ЄС, але в масштабах української економіки ефекти невеликий. Її реальна перевага в іншому — вона, разом з Угодою про Асоціацію, посилює зв'язок України з ЄС — великим і багатим ринком успішних та демократичних країн.

Також потрібно згадати про систему державних закупівель Prozorro. Її, навпаки, часто недооцінюють. Вона не усунула всі зловживання у використанні грошей платників податків при закупівлях. Але зробила закупівлі відкритими, чого не було раніше. І тепер абсолютно кожен може їх аналізувати і бачити, як держава використовує гроші українців.

2020-2021: пандемія коронавірусу

Хоч пандемія принесла за собою кризу, і не лише в Україні, а в усьому світі, але її наслідки не такі значні, як наслідки попередніх криз.

2022 рік: про тяжкі наслідки війни поки що говорити не будемо.

Висновки: для зростання економіки потрібно позбавитись ілюзій про те, що світ завжди прогресує, що головне — це низькі тарифи, а не компетентність державних інституцій. Люди не розуміли, як працює економіка, і влада ухвалювала неправильні рішення. Україна одна з найбідніших країн Європи.

Але історія України ще не закінчена. І в історичній перспективі потрібен оптимізм. Україна вже приречена на те, щоб бути разом з Європою, а не з Азією. Будь-яка українська влада приречена проводити реформи. Скільки ще криз Україна має пережити, щоб мати велику країну?

Звичайно, можемо й надалі бути байдужими, вважати, що все залежить від держави, не від нас особисто. Але поки це відбувається, Україна втрачає спочатку високоприбуткову космічну індустрію, потім карпатські рибництва, потім медиків, які від'їжджають до Польщі[2]. Люди, які вже кілька десятиліть років відмовляються будувати власну державу з інституціями, що ефективно працюють, страждають або продовжують їхати в інші держави, чий громадяни вже побудували ефективно працюючі інституції.

Та бажано, щоб в Україні залишилися ті, хто готовий змушувати політиків працювати. В Україні мають залишатися люди, яким не все одно і які хочуть побудувати діючу державу.

1. Інфографіка: історія економіки України за часів незалежності <https://businessviews.com.ua/ru/ukraine-in-data/id/istorija-ekonomiki-ukrainy-2327/>

2. Українці vs держава: що буде, якщо українці й надалі ігноруватимуть обов'язок будувати країну <https://strategies/id/ukraincy-vs-gosudarstvo-chto-budet-esli-ukraincy-i-dalshe-budut-ignorirovat-objazannost-stroit-stranu-2266/>